

1. Wijkgerichte aanpak

Proeftuinen

Wijkgerichte aanpak

De wijkgerichte aanpak is gericht op het wijk-voor-wijk verduurzamen van de gebouwde omgeving. Zo kunnen zowel de bewoners als de gebouweigenaren (zoals bakkers, scholen en anderen) betrokken worden bij de verduurzaming van de wijk. Ook is de wijk de makkelijkste schaal om stap voor stap en op natuurlijke momenten een alternatief voor aardgas toe te passen en de kosten te beperken. De gemeente heeft de regie over de wijkgerichte aanpak. De afspraken over de wijkgerichte aanpak bestaan uit een aantal onderdelen.

a. Proeftuinen

Om te leren hoe de wijkgerichte aanpak uitgevoerd kan worden, is er in 2018 al gestart met proeftuinen aardgasvrije wijken. De proeftuinen zijn bedoeld om in de aanloopperiode van 2019-2021 te leren over hoe de wijkgerichte aanpak werkt en welke randvoorwaarden er nodig zijn. De koploper gemeenten in het Programma Aardgasvrije Wijken werken aan de proeftuinen. Hiervoor is in totaal 400 miljoen beschikbaar.

Kennis- en leerprogramma

b. Kennis- en leerprogramma

De VNG heeft een kennis- en leerprogramma gestart om alle gemeenten in Nederland te ondersteunen met kennis en het uitwisselen van ervaringen. Hier binnen is een aantal thema's die aandacht krijgen: participatie, techniek, data, financiering, juridisch en organisatie.

Wetgevings- agenda wijkgerichte aanpak

c. Wetgevingsagenda wijkgerichte aanpak

Om de wijkgerichte aanpak tot een succes te maken, zijn er wellicht wijzigingen in wet- en regelgeving nodig, bijvoorbeeld om gemeenten voldoende bevoegdheden te geven. Mogelijke wijzigingen zijn wet- en regelgeving op het terrein van elektriciteit, gas, warmte, mijnbouwactiviteiten en omgevingsrecht. Er is ook een bredere wetgevingsagenda ter ondersteuning van het Klimaatakkoord.

Leidraad en Expertise Centrum Warmte

d. Leidraad en Expertise Centrum Warmte

Dit onderdeel heeft te maken met de keuze voor een alternatieve warmte-oplossing. Het Expertise Centrum Warmte (ECW) biedt gemeenten ondersteuning bij het werken met de Leidraad. Daarnaast is het ECW een kenniscentrum, voornamelijk op het gebied van technische, economische en duurzaamheidsaspecten. De leidraad geeft per wijk aan welke warmte-opties welke gevolgen hebben voor de wijk, zowel in maatschappelijke kosten als in de kosten voor de eindgebruikers in de wijk. De gemeenten gebruiken de leidraad om een transitievisie warmte op te stellen die eind 2021 af is. In de transitievisie warmte staat het tijdspad voor een (stapsgewijze) aanpak richting aardgasvrij. De gegevens van de leidraad dienen als input voor de transitievisie warmte en de Regionale Energie Strategie.

2. Ondersteuning woning- eigenaren

Verduurzaming in de financiële keten

Ondersteuning woningeigenaren

Voor woningeigenaren wordt een aantal producten ontwikkeld om verduurzaming op het natuurlijke moment (bijvoorbeeld bij een verbouwing of verhuizing) haalbaar en betaalbaar mogelijk te maken.

a. Verduurzaming in de financiële keten

De financiële sector, waaronder de banken, spelen een belangrijke rol in de verduurzaming, vooral voor woningeigenaren. De financiële sector gaat kopers en woningeigenaren stimuleren om in een vroeg stadium tot verduurzaming over te gaan, door woningtaxaties standaard te voorzien van een beschrijving van energiebesparende maatregelen en verduurzaming standaard onderdeel te laten zijn van het hypotheekadvies. De financiële sector gaat producten voor gebouwgebonden financiering ontwikkelen en kijken wat er nodig is om aantrekkelijke leningen aan te bieden voor energiebesparing door Vereniging van Eigenaren.

Ontzorging eigenaar- bewoners

b. Ontzorging eigenaar-bewoners

Ontzorging betekent dat bewoners zoveel mogelijk geholpen worden in de financiering en uitvoering van het aanbrengen van extra isolatie en eventueel een andere duurzame warmte-installatie. Energieloketten gaan hier een rol in spelen. Marktpartijen gaan arrangementen voor verschillende woningtypes ontwikkelen en integrale ontzorgingsdiensten aanbieden. Een digitaal platform gaat bewoners helpen met advies op woningverbetering en daarnaast met collectieve inkoop, zodat de verduurzaming goedkoper uitgevoerd kan worden. Een onderzoek naar een publiek ontzorgingsmodel wordt gestart. Om de ontzorging te verbeteren is ongeveer 5 miljoen per jaar beschikbaar.

Subsidie voor verduurzamen (SEEH)

c. Subsidie voor verduurzaming (SEEH)

Om op korte termijn eigenaar-bewoners al te faciliteren in het verduurzamen van hun woning, is er voor 2019 en 2020 in totaal 90 miljoen beschikbaar via de subsidieregeling Subsidie Energiebesparing Eigen Huis (SEEH). De SEEH loopt over in de bredere Investeringsubsidie Duurzame Energie (ISDE).

Programma voor kleine energiebe- sparende maatregelen

d. Programma voor kleine energiebesparende maatregelen

Met kleine maatregelen, zoals het beter inregelen van de warmte-installatie en aanbrengen van radiatorfolie, kan je met weinig geld een grote besparing op je energierekening realiseren en reduceer je direct CO₂-emissie. Er start dit najaar een Programma Energiebesparende maatregelen (PRE) in samenwerking met gemeenten en marktpartijen. Hiervoor is 93 miljoen euro beschikbaar.

3. Koop

Koop

Voor de koopsector worden een standaard en streefwaarden ontwikkeld.
Voor nieuwbouw gelden normen voor het isolatieniveau.

Standaard voor
verduurzaming en
isolatie

a. Standaard voor verduurzaming en isolatie

De standaard geeft voor kenmerkende type woningen weer wat een ‘verstandige’ verduurzaming is. Met verstandig bedoelen we op basis van kosten-baten en de gewenste reductie van de warmtevraag. Zo weten alle woningeigenaren dus waar ze aan toe zijn. Voldoen aan de standaard is voor verhuurders verplicht in 2050. Er komen ook streefwaarden voor de isolatiewaarden per component, dus bijvoorbeeld voor het dak of de vloer.

Aardgasvrije
nieuwbouw

b. Aardgasvrije Nieuwbouw

Per 1 juli 2018 is de Gaswet veranderd waardoor nieuwe gebouwen in beginsel geen gasaansluiting meer krijgen. Dat betekent dat nieuwbouw niet meer aan het gasnet worden aangesloten. Sommige gebouwen hebben de vergunning aangevraagd voor 1 juli 2018, waardoor ze nog een gasaansluiting krijgen, maar zijn nog niet gebouwd. De afspraken stimuleren om die gebouwen alsnog zonder gasaansluiting te bouwen.

Normering
energieprestatie
en energielabels

c. Normering energieprestatie en energielabels

De normering van de energieprestatie wordt op basis van de NTA8800 uitgedrukt in kWh/m² en de energielabels voor gebouwen worden hierop aangepast. Nieuwe gebouwen dienen ook als Bijna Energie Neutrale Gebouwen (BENG) te worden opgeleverd.

4. Huur

Streefdoelen 2030
investeringsruim-
te corporaties

Startmotor voor
100.000
woningen

Aanpassing
wetgeving
huursector

Huur

Binnen de huursector spelen de corporaties een belangrijke rol om een eerste start te maken met de verduurzaming van hun woningvoorraad. Ook andere grote verhuurders gaan afspraken over tussendoelen maken.

a. Streefdoelen 2030 en investeringsruimte corporaties

De corporaties hebben een grote opgave om hun hele woningvoorraad CO2-arm te maken in 2050. Verhuurders krijgen hiervoor o.a. een korting op de verhuurderheffing van 100 miljoen euro per jaar. Daarnaast voeren het Rijk en Aedes een onderzoek uit naar de financiële positie van corporaties om dit ook te kunnen realiseren. Mede op basis daarvan worden tussendoelen voor 2030 gesteld.

b. Startmotor voor 100.000 woningen

De startmotor is de eerste opschaling van de verduurzaming van de woningvoorraad. Door op korte termijn 100.000 woningen op warmte aan te sluiten (warmtenetten of warmtepompen) kan een eerste slag worden gemaakt in de kostenreductie van de verbouwing en het reduceren van CO2-uitstoot. Hiervoor wordt o.a. 200 miljoen uit de budgetreserve voor de EIA (Energie Investeringsaftrek) voor de periode 2020 tot en met 2023 beschikbaar gesteld.

c. Aanpassing wetgeving huursector

De regelgeving – waaronder het huurpuntenstelsel - wordt zodanig aangepast dat deze de juiste prikkels geeft om woningen te renoveren naar de standaard. Daarbij is het belangrijk dat de verhuurder aan de slag gaat met de verduurzaming om hoge energielasten van de huurder en opvolgende huurders te voorkomen. Daarom zal de verhuurder verantwoordelijk worden om de woning te verbouwen tot de standaard voor verduurzaming wanneer de woning onderdeel is van een wijk die van het aardgas af gaat. Hierbij is medewerking van huurders van belang. Daarom wordt bekeken of er aanpassing nodig is van de wederzijdse rechten en plichten van huurders en verhuurders.

5. Utiliteitsbouw

Utiliteitsbouw

Utiliteitsbouw zijn alle gebouwen die geen woningen zijn. Het bestaat uit maatschappelijk vastgoed zoals scholen en ziekenhuizen en commercieel vastgoed zoals kantoren en bedrijfsgebouwen. Het is belangrijk vanwege de hoge investeringen, dat de verduurzaming kan worden gedaan op natuurlijke momenten. Vandaar de aanpak met routekaarten, in combinatie met een eindnorm in 2050.

Routekaarten maatschappelijk vastgoed

a. **Routekaarten maatschappelijk vastgoed**
Twaalf sectoren in het maatschappelijk vastgoed stellen een routekaart op voor het CO₂-arm maken van het vastgoed richting 2050: Rijksvastgoedbedrijf, Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Interprovinciaal Overleg (IPO), politie, primair en voortgezet onderwijs (PO en VO), middelbaar beroepsonderwijs (MBO), hoger beroepsonderwijs (HBO) en wetenschappelijk onderwijs (WO), zorg- en sportvastgoed en monumenten. Er komt een Kennis- en innovatieplatform verduurzaming maatschappelijk vastgoed.

Wettelijke eindnorm en tussentijdse streefdoelen

b. **Wettelijke eindnorm en tussentijdse streefdoelen**
Binnen de utiliteitsbouw wordt in 2030 1 Mton CO₂-reductie gerealiseerd. Deze doelstelling wordt vertaald in een concreet streefdoel. Vastgesteld wordt hoeveel de gebouwen mogen verbruiken aan energie en aan welke isolatiewaarden de gebouwen moeten voldoen. Voor 2050 geldt een wettelijke eindnorm. Op dat moment moeten alle utiliteitsgebouwen CO₂-arm zijn gemaakt.

Datastelsel utiliteit

c. **Datastelsel utiliteit**
De data over de gebouwen, zoals energieverbruik en bouwtechnische gegevens, zijn nog erg versplinterd. Daarom wordt er een datastelsel ontwikkeld waarmee bouwtechnische gegevens gemakkelijk een uitvraag kunnen doen voor verduurzaming richting aanbieders.

6. Financiering en fiscaal

Warmtefonds en
gebouwbonden
financiering

Energiebelasting
en
energierekening

Investerings-
subsidie
Duurzame Energie

Financiering en fiscaal

Om de verduurzaming van de gebouwde omgeving betaalbaar te maken wordt een aantal financiële en fiscale instrumenten ontwikkeld.

a. Warmtefonds en gebouwbonden financiering

Om voor iedereen de verduurzaming van de gebouwde omgeving haalbaar en betaalbaar te maken, wordt er een warmtefonds opgericht. Het fonds is er mede op gericht om financieringsopties te geven aan mensen die nu op grond van de leennormen moeilijk of geen financiering kunnen krijgen. Het fonds wordt gevuld met publieke en private middelen. Het Rijk stelt hiervoor 50-80 miljoen euro beschikbaar. Het fonds zal naar verwachting voortbouwen op het huidige Nationaal Energiebespaar Fonds (NEF) en groeien tot een portefeuille van meer dan 1 miljard. Het fonds biedt financiering met lage rente en lange looptijden voor eigenaar-bewoners en Vereniging van Eigenaren tot een maximum van 25.000 euro. Ook gaat de overheid het Burgerlijk Wetboek aanpassen zodat gebouwbonden financiering mogelijk wordt. Dat betekent dat de financiering voor de verbouwing niet gekoppeld zit aan de persoon, maar aan de woning. Zo kan de financiering overgaan op een volgende eigenaar, mocht er sprake zijn van een verhuizing. Banken zullen deze financieringsproducten aanbieden.

b. Energiebelasting en energierekening

Er gaan een aantal dingen veranderen in de energiebelasting en in de Opslag Duurzame Energie (ODE) met een effect op de energierekening. Door een hogere belasting op gas en een lagere belasting op elektriciteit, wordt verduurzaming gestimuleerd. Per saldo gaat een huishouden met een gemiddeld verbruik niet meer betalen. Daarbij zorgt een verlaging van de opslag duurzame energie (een opslag op de energierekening) en een extra korting op de energierekening in totaal voor een korting van 100 euro op de energierekening in 2020. In 2021 stijgt het belastingdeel in de energierekening niet en daarna zal het belastingdeel in de energierekening beperkt stijgen. Hiervoor maakt het kabinet structureel 425 miljoen euro vrij.

c. Investeringssubsidie Duurzame Energie

De Stimulering Duurzame Energie (SDE+) wordt geschikt gemaakt voor de subsidiering van duurzame warmte (SDE++). De Investeringssubsidie Duurzame Energie (ISDE) is op dit moment gericht op duurzame installaties zoals warmtepompen. De ISDE wordt verbreed zodat ook er ook subsidie aangevraagd kan worden voor isolatie. Er is tot 2030 voor de ISDE 100 miljoen euro per jaar beschikbaar.

7. Kostenreductie Bouw

Innovatie

a. Innovatie

Voor het stimuleren van innovatie is een samenwerking gestart tussen TNO de 4 Technische Universiteiten en de bouw- en installatiesector. Hiervoor is het Bouw Innovatie en Techniek Centrum opgericht. Ook is een groot innovatieprogramma gestart o.a. voor het ontwikkelen van stillere en goedkopere warmtepompen en nieuwe renovatieconcepten. Hiervoor is 25 miljoen per jaar beschikbaar.

Digitalisering en human capital

b. Digitalisering en human capital

Digitalisering is belangrijk om kostenreductie te realiseren. Met digitalisering wordt het in kaart brengen en ontwikkelen van passende oplossingen op grote schaal goedkoper. In combinatie met het bundelen van woningen en het slim aanbesteden, kan zo kostenreductie gerealiseerd worden. Inzet op human capital is belangrijk om voldoende mensen te hebben in de bouwsector om de doelstelling te kunnen realiseren. Er is een 'Intentieverklaring arbeidsmarkt en scholing in wijkgerichte aanpak' en een 'DigiDeal voor de Gebouwde Omgeving' opgesteld.

Arrangementen en maatregelen- pakketten

c. Arrangementen en maatregelenpakketten

Marktpartijen gaan arrangementen (maatregelenpakketten) voor verschillende woningtypes ontwikkelen. Vervolgens kunnen door collectief in te kopen, de kosten van de verduurzaming naar beneden gebracht worden.

Renovatie- versneller

d. Renovatieversneller

De renovatieversneller zorgt voor opschaling. De renovatieversneller is een instrument om vraag (gelijksoortige woningen en gebouwen van verhuurders) te bundelen en te koppelen aan aanbod van bouwpartijen om grootschalig en goedkoper te renoveren. Hiervoor is tot 2024 130 miljoen beschikbaar.

8. Duurzame warmte en marktordening

Duurzame warmte

Duurzame warmte en marktordening

Duurzame warmte is een belangrijk alternatief voor aardgas. Voor de opschaling van duurzame warmte is een aantal afspraken gemaakt.

a. Duurzame warmte

De bronnen van duurzame warmte zijn bijvoorbeeld restwarmte, geothermie en aquathermie. Restwarmte is warmte vanuit bijvoorbeeld de industrie, geothermie is aardwarmte en aquathermie uit bijvoorbeeld oppervlaktewater of water uit de riolering. Warmtebedrijven gaan een groei in aansluitingen realiseren naar circa 80.000 woningequivalenten per jaar in 2025 en dit vasthouden tot 2030 (een woningequivalent is een eenheid vergelijkbaar met één woning). Voor de ontwikkeling en opschaling van deze bronnen zijn verschillende afspraken gemaakt. Ook wordt de Stimulering Duurzame Energie (SDE+) geschikt gemaakt voor de subsidiering van duurzame warmte (SDE++).

Marktordening en tarifiering warmtenetten

b. Marktordening en tarifiering warmtenetten

Marktordening van warmtenetten is belangrijk, omdat op veel warmtenetten er maar één aanbieder is. Voor de snelle uitbreiding van warmtenetten is het noodzakelijk dat de rollen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden bij de aanleg en exploitatie duidelijk zijn. De overheid gaat aan de slag met het in orde maken van de marktordening en de kosten voor warmte die consumenten gaan betalen.

Financiering netten en warmterotonde

c. Financiering netten en warmterotonde

Er zijn plannen om in Zuid-Holland een groot warmtenet aan te leggen. Dat net kan bestaande warmtenetten en warmtebronnen in bijvoorbeeld Rotterdam, Den Haag en het Westland koppelen en vormt zo een basisinfrastructuur waar ook toekomstige warmtenetten op kunnen worden aangesloten. Er wordt onderzocht hoe dit georganiseerd en gefinancierd kan worden.